

Suulisest tõlkest Eesti Vabariigi diplomaatilises suhtluses aastatel 1918–1940

Karin Sibul

Teesid: Artikli eesmärk on avardada teadmisi suulise tõlke ja tõlkide osatähtsusest Eesti Vabariigi loomise algaastatest kuni iseseisvuse katkemiseni 1940. aastal. Perioodil, kui Eesti Vabariik otsis tunnustust, et olla aktsepteeritud iseseisva noore riigina maailmapoliitikas, oli diplomaatilise tõlke roll ja tõlgi vastutus väga oluline. Aastate 1918–1940 kohta on analüüsitud 41 mälestusteraamatut, lisaks suulist tõlget käsitlevaid ajaleheartikleid, Eesti Rahvusrhiivi materjale diplomaatilise kirjavahetuse kohta ja Venemaaga peetud rahuläbirääkimiste protokolle aastatest 1919–1920. Analüüsi on kaasatud Pierre Bourdieu mõiste *sümboolne kapital*, diplomaatilist tõlget käsitletakse kui mõjufaktorit riigi sümboolse kapitali akumulereerimisel.

Märksõnad: diplomaadid, Eesti, Pierre Bourdieu, suuline tõlge, sümboolne kapital

Sissejuhatus

Diplomaatilise tõlke areng on lahutamatu osa Eesti riigi iseseisvumisest ja rahvusvahelisest tunnustamisest. Raske on üle hinnata diplomaatilise tõlke rolli ja tõlgi vastutust perioodil, kui Eesti Vabariik otsis tunnustust, et olla aktsepteeritud iseseisva noore riigina maailmapoliitikas. Siinses artiklis antakse ülevaade suulise tõlke arengust Eesti Vabariigi diplomaatilises suhtluses kahe maailmasõja vahelisel perioodil. Uurimise algetapil tuli välja selgitada, kuivõrd diplomaatilises välissuhtluses neil aastatel suulist tõlget kasutati, kellele tõlgiti ja millistel üritustel, kes olid esimesed tõlgid, kes panustasid Eesti Vabariigi iseseisvumisse riigi sünniaastatel, milline oli suhtumine tõlkesse ja tõlkidesse. Taustaks vaadeldakse ka suhtumist keeleoskuse üldse, uuritakse, millised võõrkeeled kuulusid haritud eestlaste kultuurilise kapitali ning milliste oskusest jäi neil vajaka.

Riigi, diplomaatia ja tõlgi loova kooseksisteerimise analüüsi on siinses artiklis kaasatud Pierre Bourdieu sümboolse kapitali mõiste. Sümboolse kapitaliga saab saavutada prestiiži, tunnustust ja kõrget positsiooni konkreetsete sotsiaalsete väljade sees, see on lisaväärtuseks sotsiaalsele ja kultuurilisele kapitalile. Bourdieu käsitus *habitus*'est, väljast ja sümboolsest kapitalist on tõlketeadlaste huvi pälvinud tõlgi elukutse ja tema ühiskondliku staatuse uurimisel (Pöchlhacker 2006: 50). Käesolevas artiklis interpreteeritakse suulist tõlget ja tõlgi tegevust riigi sümboolse kapitali loomise osana.

Tõlkega seonduvad mõisted

Sõna *tõlk* esineb juba Heinrich Gösekeni sõnastikus aastast 1660: „Suh on Süddame tulck“ (vt Kingisepp, Ress, Tafenau 2010: 634). Andrus Saareste „Eesti keele mõistelises

sõnaraamatus“ toodud märksõnale *tõlk* (murretes ka *tulk*, *tõlk*, *tülk*) lisatud näited „Ja nemmad ei teädnud mitte, et Josep sedda mõistis, sest tulk kais nende wahhel“ ning „Kasvatas endale kolm noort Lapo meest tulguks“ viitavad samuti ammusele kasutusele (Saareste 1958, 1: 1114). Esimene näide pärineb 1. Moosese raamatu tõlkest 1739. aastast, teine Gustav Heinrich Schüdlöffeli raamatust „Toomas Westen, Lapo rahva uso ärataja Norra maal“ (Tartu 1844).

Siinses artiklis kasutatakse suulise tõlke alast terminoloogiat, mis oma eripära tõttu võib olla eestikeelses teaduskirjanduses vähetuntud. *Suuline tõlge* on sõnumi reaajas edasiandmine teises keeles vahetuks kommunikatiivseks kasutuseks (Pöchhacker 2011: 275). *Konverentsitõlge* on kasutusel rahvusvahelistel tippkohtumistel, konverentsidel ning riigi-peade või valitsusjuhtide kahe- või mitmepoolsetel kohtumistel. Professionaalselt konverentsitõlgilt eeldatakse suutlikkust tõlkida mistahes raskusastmega kõnesid (samas, 308). Inglise keele kasutamine diplomaatilise keelena prantsuse keelega võrdsetel alustel sai alguse 1919. aasta Pariisi rahukonverentsil, selle põhjuseks oli USA presidendi ja Briti peaministri prantsuse keele oskamatus (Pöchhacker 2006: 28, Roland 1999: 121). *Sünkroontõlge* on tõlkimine samaaegselt lähteteksti esitamisega. Selle kasutuselevõtt 1920. aastatel viis konverentsitõlgi elukutse väljakujunemiseni (Pöchhacker 2011: 276, 294). *Diplomaatiline tõlge* on rahvusvaheliste poliitiliste suhetega seotud konverentsitõlke eriliik, mis nõuab tõlgilt kõrge tasemega professionaalseid oskusi (Pöchhacker 2006: 14, Pöchhacker 2011: 308). Diplomaatilise tõlgi suurt vastutust võrreldakse köiel kõndiva keeleakrobaadiga (Delisle 1999: 3).

„Eesti Entsüklopeedia“ määratleb *tõlki* kui isikut, „kes tõlgib võõrkeelest kõnelusi või dokumente. Tõlgi abi tarvitavad eriti kohtud umbkeelsete asjaosaliste või tunnistajate ülekuulamisel“ (EE 1937: 438). Märksõna *tõlkija* seal ei esine, küll aga „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatu“ III köites, kuid ilma seletuseta (vt ÕS 1937). Eesti Vabariigi algaastatel ei tehtudki terminoloogiliselt vahet tõlgil ja tõlkijal, seega ei ole tolleaegsetes memuaarides ja arhiiviallikes võimalik neid termineid väga täpselt eristada.

Eesti keeles olid *tõlk* ja *tõlkija* paralleelselt kasutusel nii suulise kui kirjaliku tõlke tegija kohta 1980. aastate lõpuni. Alles taasiseseisvunud Eestis on püütud sisse viia selge vahe: tõlk tõlgib suuliselt ja tõlkija kirjalikult. Õigekeelsussõnaraamatutes alates 1999. aastast ja „Eesti keele seletavas sõnaraamatus“ neid nii ka eristatakse (vt ÕS 1999, 2013, EKSS 2003). Igapäevases keelekasutuses ei ole aga vahetegemine juurdunud.

Analüüsimaterjal ja -meetodid

Franz Pöchhacker nimetab andmete kogumise põhimeetoditeks tõlke uurimise protsessis jälgimist, küsimist ja salvestamist, kuid leiab, et meetodina sobib ka dokumentaalse materjali analüüs kui kaudne ning mittesekkuv vaatlus (Pöchhacker 2006: 64). Retrospektiivselt on suulise tõlke ajalugu võimalik taastada, kasutades dokumentaalse materjali analüüsi meetodit

ja kaudseid allikaid – eriti juhul, kui andmete kogumine intervjuu vormis ei ole statistiliselt usaldatavas mahus teostatav, sest lihtsalt ei ole enam kedagi intevjueerida.

Ajaliselt keskendub analüüs Eesti Vabariigi väljakuulutamisele 24. veebruaril 1918 järgnenud 22 iseseisvusaastale. Arhiivides leiduvad allikad, aga ka diplomaatide endi meenutused isiklikust kogemusest tõlgiks olemisel võimaldasid kild killu haaval materjali kogudes tuvastada kõneldavamad võõrkeeled, hoiakud keeleoskuse ja tõlgi kasutamise suhtes.

Otseseid kirjalikke allikaid tõlkide tegevuse kohta on vähe. Toetuda tuli peamiselt mälestustele ja päevikutele. Memuaristikat põhjalikult analüüsinud Ülo Tonts toob välja, et aktiivsemalt kirjutavad endised poliitikud, eriti diplomaadid, keskendudes oma ametiga seonduvale, kusjuures isiklik ja üldistav komponent autorite lõikes erineb (vt Tonts 2008). Memuaristika teoreetilises käsitluses on uue mõistena juurdumas *omaelulookirjutus*.¹

Omaelulookirjutuslike tekstide uurijad toovad välja, et „piir eluloo ja kirjanduse, fakti ja fiktsiooni vahel on enam-vähem määratlematu“ (Kurve-Käosaar, Hinrikus 2013: 98). Mälestuskirjandus võtab suuna olnu meenutamisele „reaalselt eksisteerinud inimeste kaudu“ (Kaus 2009: 41) ja seeläbi avardab teadmisi ühest või teisest olukorrast, millest mingil põhjusel (sõjad, pöördelised sündmused, tulekahjud jne) ei ole palju materjali säilinud. Piiri tõmbamine ilukirjandusliku ja faktipõhise mälukirjanduse vahele on keeruline, sest „mälestuskirjanduses [ei ole] kunagi välistatud fiktsioon“ (samas) ning „mäletades sündmusi paratamatult enesekesksest vaatepunktist, kipub omaenda osa neis suuremana paistma“ (Juurvee 2010: 313). Vaatamata sellistele paratamatustele on autobiograafilised teosed olulised rahvusliku mälu alalhoidmises (Tonts 2008: 257), kuigi ajaloolase jaoks ei pruugi need olla piisavalt kontrollitud (Hinrikus 2010: 20).

Mälestustes kirjapandud ajalooliste sündmuste faktiliseks kinnituseks või ümberlukkamiseks võib materjali saada arhiivisäilikutest. Siinse artikli jaoks olid oluliseks teabeallikaks Rahvusarhiivis säilitatavad 1919. aastal Venemaaga peetud Tartu rahuläbirääkimiste protokollid, samuti välisministeeriumi diplomaatilise suhtluse dokumendid ja kirjavahetus.

Autor analüüsis 41 Eesti välisministeeriumi töötaja ja diplomaadi mälestusraamatut ja avaldatud päevikut, samuti monograafiaid (nt Jaakson 2011, Laaman 1998, Pusta 2010, Rei 2010, Tamman 2011 ja Tomingas 2010), nende hulgas osutusid olulisteks ja informatiivseteks mitmed „Eesti mälu“ sarja raamatud. Mälestused on põhiliselt kirjutatud ajavahemikus 1930–1960 ja nende esmatrükk leidis aset välismaal pärast Teist maailmasõda. Mälestusi kahe maailmasõja vahelise perioodi kohta on samuti avaldanud Eesti Kirjanike Liidu kuukiri Akadeemia (nt Kirotar 2007, 2008a, 2008b, Laaman 2004). Siinkirjutaja jaoks olid olulisemad kuusteist teost, kus mainiti tõlkimist või tõlki.

---

1 2010. aastal ilmus sel teemal ajakirja Methis erinumber „Omaelulookirjutus eesti kultuuriloos“ (vt Kurvet-Käosaar 2010).

Heaks abivahendiks täiendava materjali leidmisel osutus Eesti Kirjandusmuuseumi arhiivraamatukogu bibliograafiaosakonnas koostatud Eesti ajakirjanduse analüütiline bibliograafia. Otsing keskendus aastatele 1918–1940 eesmärgiga leida artikleid, kus võiks olla mainitud tõlkimist või tõlgi kasutamist. Soov oli välja selgitada varaseim dateeritud tõlgi kasutamine Eesti Vabariigis. Otsingu tulemusena kogunes 400 võimaliku uurimusliku väärtusega artiklit. Enamik artikleid tõlkimist siiski ei maininud, analüüsimiseks jäi alles 49. Neist vaid kümme, 2,5 protsenti üldarvust, on seostatavad diplomaatilise välissuhtlusega.

Sümboolne kapital

Prantsuse sotsioloogi Pierre Bourdieu (1930–2002) kasutusse toodud mõisted *väli* (suhteliselt autonoomne struktureeritud sotsiaalne ruum), *sotsiaalne agent* (keegi, kes väljal tegutseb), *habitus* (agendi hoiakud, mis tema valikuid mõjutavad), *positsioon* (koht, mida agent väljal hõivata saab) ja *sümboolne kapital* (miski, mida agent väljal omandada saab) on eri teadusvaldkondades laialdaselt kasutusel (vt Bourdieu 1985: 723–724, Crossley 2008: 87, Maton 2008: 52, Moore 2008: 105, 110, Thomson 2008: 69, 74).

Bourdieu mõistes on väli suhteliselt autonoomne tegevusvaldkond, mis funktsioneerib talle iseloomulike reeglite ja institutsioonide kohaselt, mis määravad ära agentidevahelised suhted (Hilgers, Mangez 2014: 5). Kõige laiemalt jagunevad väljad majandus- ja kultuuriväljaks, need omakorda alaväljadeks, majandusele seisab lähedal poliitikaväli ning pisut kauge- mal õigusteaduse ja bürokraatia väli (vt Saar 2003: 289). Kapital jaguneb Bourdieu teoorias kolmeks: majanduslik, kultuuriline ja sotsiaalne kapital. *Sümboolne kapital* on nende liikide ülene mõiste: „Sümboolne kapital võib olla ükskõik milline omadus (mis tahes liiki, kas füüsiline, majanduslik, kultuuriline või sotsiaalne kapital), kui seda tajuvad sotsiaalsed agendid, kelle tajukategooriad võimaldavad seda ära tunda (märgata) ja tunnustada, omistada talle väärtust“ (Bourdieu 2003: 132). Sümboolne kapital kujuneb, akumulleerides tegevusi (aega, pingutusi, tööd), mis otseselt majandustulemusi ei mõjuta (Bourdieu 2010: 83). Näiteks kasvatab poliitikategu sümboolset kapitali oma tegevusväljal „ainult oma näo, nime ja auga“ (Bourdieu 1992: 119). Keelega seonduvat lingvistilist kapitali kirjeldab Bourdieu samuti kui inimese asukoha määratlejat ühiskonnas (Bourdieu 1997: 70), kuid tõlkimist ei ole Bourdieu väidetavalt üheski oma kirjutises käsitlenud (Meylaerts 2005: 277).

Huvi Bourdieu tööde vastu tõlkeuuringutes seostatakse muutunud suhtumisega suulis- sisse ja kirjalikku tõlkesse. Tõlkimine kui sotsiaalne, kultuuriline ja poliitiline tegevus on olemuslikult seotud võimu ja kontrolliga, sest tõlkimine tegeleb küsimustega, millel on reaalne tähtsus inimeste mineviku, oleviku ja tuleviku seisukohast (Cronin 2003). Seetõttu on rohkem hakatud uurima ka tõlkijate ja tõlkide rolli sotsiaalsete agentidena (Inghilleri 2005: 126). Diplomaatilist tõlget on mitmed uurijad käsitlenud ka teoreetiliselt (näiteks Baigorri-Jalón 2014, Bowen 1995, Gaiba 1998, Roland 1999, Takeda 2007), kuid autorile teadaolevalt diplomaatilist tõlget riigi sümboolse kapitaliga seostatud ei ole. Käesolevas artiklis käsitle-

takse diplomaatilist tõlget ja tõlkimist kui mõjufaktoreid riigi sümboolse kapitali akumulereerimisel.

Artikli kontekstis on oluline sümboolne, nähtamatu võim, sest sümboolne võim lähtub ühiselt jagatud arusaamast, et isegi need, kes kõige vähem sellest võimu teostamisest kasu saavad, tunnustavad või vaikumisi tunnustavad selle legitiimsust (Thompson 1997: 23). Kuid „mõjuvõimu omav keel ei valitse kunagi valitsetavate kaasabita“ (Bourdieu 1997: 113), sest „need, kes räägivad, peavad tagama, et neil on antud olukorras õigus rääkida, ja need, kes kuulavad, peavad mõistma, et need, kes räägivad, on tähelepanu väärt“ (Thompson 1997: 8).

Riigis kasutatava keele loodud sümboolse kapitali kohta on väga tabavalt öeldud, et riigil on võimalik „lõigata sümboolset kasu [---], eristades ennast nendest, keda on vähem õnnistatud selle lingvistilise kapitaliga“ (Thompson 1997: 21). Diplomaatias oma hääle delegeerimisel tõlgile delegeeritakse tõlkimiseks ka diplomaatilise teo väärtus sümboolse kapitali loomisel. Tõlk, kasutades oma tesaurust, lingvistilist võimet ja professionaalsust, võtab endale vastutuse selgelt edastada tõlgitavaid seisukohti. See on põhjuseks, miks diplomaatiline tõlk peab eristuma teistest tõlkidest oma kõrgema professionaalsusega (Pöchhacker 2011: 308). Kõrvalepõikena võib Bourdieu sõnadega öelda, et professionaalne kapital „kujuneb aeglase ja pideva akumulereerumise tulemusena, mis üldiselt kestab kogu elu“ (Bourdieu 1997: 194). Tõlk on Bourdieu mõistes agent, kel on privileeg panustada väljal, kus ta tegutseb, ning kes seetõttu seostub sümboolse kapitali loomisega. Diplomaatilise tõlgi professionaalsus väljendub tõlgi tõlkimisteo nähtamatuks jäämises. Autor on oma diplomaatilise tõlgi tegevuses kogenud, et mida nähtamatum on tõlk, „seda suurem [on] illusioon vahenduseta toimunud kommunikatsioonist“ (Alonso-Araguás, Baigorri-Jalón 2004: 130). Diplomaatilist tõlget iseloomustab tõlgi (nähtamatu) panus riigi sümboolsesse kapitali.

Diplomaatiline tõlge

Diplomaatilises suhtluses kasutatava keele valimise üle hakati arutlema juba 18. sajandil, seni oli kasutatud põhiliselt ladina ja hiljem prantsuse keelt (Roland 1999: 43, 56; Satow 2011: 58). Lahenduseni jõuti 1851. aastal, kui Briti välisminister lord Palmerston edastas valitsuse seisukoha, et „igal valitsusel on õigus ametlikus suhtluses kasutada oma keelt, sest oma keeles saab mõtte edasiandmises kindlam olla“ (Satow 2011: 67). Nii viis lord Palmerston sisse põhimõtte, millest diplomaatilised ringkonnad praeguseni kinni peavad: „Igal valitsusel on õigus kasutada välissuhtluses oma keelt“ (Roland 1999: 56). Inglise diplomaat Ernst Satow avaldas 1917. aastal raamatu „A Guide to Diplomatic Practice“ („Diplomaatia käsiraamat“), kus põhjendas sellist keelekasutust: „oma keeles rääkides või kirjutades suudab inimene kõike väljendada“ (Satow 2011: 67), võõrkeeles saab aga suhelda vaid oma enamasti ebatäieliku keeleoskuse piires.

Artiklilealkiri Postimehes „Kui eestikeelne jutlus oli riigivõimu mõnitamine“ viitab keele sümboolse kapitali väärtustamisele juba aastal 1913, kui Estonia teatrimaja avamisel

24. augustil pidas ülempreester Karp Tiisik eestikeelse jutluse, „mida pidid kuulama ka vene-lased“ ning isegi kuberner ja mis tõi Tiisikule palju sekeldusi (vt Eestikeelne 1937). Hukkamõistvaid artikleid kirjutasid nii Tallinna kui Peterburi venekeelsed lehed: „Riigivõimu esindajal pole vaja olla seal, kus ei räägita riigi keelt [---]. Pole kohane riigivõimu esindada ja kuulata kõnesid, millest ta midagi aru ei saa.“ (Samas.) Pahandatakse, et kutsed olla saadetud ainult eesti keeles. Eestikeelset jutlust meenutab ka Kaarel Robert Pusta (Pusta 2010: 82).

Ettevalmistused Eesti diplomaatilise teenistuse loomiseks algasid 1917. aasta teises pooles, mitu kuud enne iseseisvuse väljakuulutamist (Medijainen 1997: 30). Mõisteti, kui tähtis oli saada iseseisvusele Euroopa riikide toetus (Piip 1966: 131). Teenistusse võtmisel oli oluline võõrkeeleoskus (Esimesi 1933, Medijainen 1997: 33, Raidna-Frisch 1989: 248, Turtola 2008: 81). Vene ja saksa keel olid laiemalt levinud, vajaka jäi soome ja inglise keele oskusest. Diplomaat Pusta meenutab visiite Inglise ja Prantsuse saatkondadesse Stockholmis 1918:

Nende suurriikide saadikuile [---] ei võinud palju imponeerida esimeste Eesti saadikute esinemine ja nende imelik ettekanne väga vaevatud inglise ja prantsuse keeles. [---] ukseni saatis meid tõlk [---], kelle lõpuks otsustasime ukse taha jätta [---]. Kõnelesime umbes samas keeles, milles oli tõlgitud meie memorandum ja mida pidime kohal olles ümber tõlkima, et teda arusaadavaks teha inglastele ja prantslastele. (Pusta 2000: 102.)

Eriti keeruline oli olukord inglise keelega:

Raskusi tegi meile [Londonis] ka keelekõnitus, sest et kuigi Virgo ja mina [Piip] ingliskeelt suusõnal teatud mõttes kõnelesime, kirjalikult olid meie teadmised ses mõttes väga tagasihoidlikud. Leida head tõlki, kes eesti keelest ingliskeelde oleks meie kirju tõlkinud oli lihtsalt võimata. Seepärast pidime meie esialgu leppima ühe Venemaal sündinud kreeka emigrandi kui tõlgiga. (Piip 1966: 143.)

Esimese maailmasõja lõpuni ei tahetud mõnedes riikides sõjatsensuuri tõttu lubada kirjade ja telegrammide saatmisel „eesti keele kui tundmatu keele kasutamist“ (Medijainen 1997: 17). Nii peab Prantsuse postivalitsus kinni Londonisse saadetud eestikeelse telegrammi, kuna see ei ole „ei Prantsuse ega Inglisekeeles“ (ERA 1619-1-3, l. 127) ja välisminis-ter soovib taotleda võimalust saata need eesti keeles (samas, l. 128).

Eesti välissaatkonna protokollides mainitakse korduvalt, et „tõlkide abil ei saa meie aga, nagu senine praxis on näidanud, kuigi palju ära teha“, „tõlkide abil püüda oma asja selgitada on täitsa võimata, kellelgi ei jätku selleks aega“ (ERA 1621-1-127, l. 10). Jaan Poska kurdab, et kohtumistel esitatakse isegi küsimused nii, et anda saab vaid lühivastuseid, kõigil on kogu aeg kiire (samas). Kavandades kohtumist Prantsusmaa suursaadikuga Venemaal, kes vene keelt ei valda, paneb Poska ette, et peaks oma seisukoha kirjalikult esitama või vähemalt ette valmistama „ja siis tõlkija abil seda edasi andma“ (ERA 1619-1-3, l. 24). Siit ei selgu, kas

prantsuskeelse teksti loeks tõlkija ette või peaks see olema vaid abivahend mõtete kiiremaks väljaütlemiseks, et aega kokku hoida. Üks kord on konkreetselt rõhutatud, et tõlk võeti kaasa täpsuse pärast (Laaman 1998: 74). Eduard Laamani päevikus on ka anekdootlik lugu, kus eesti keelest saksa keelde ja edasi inglise keelde tõlkimisel sõnumi sisu teadlikult kohendati (Laaman 2004: 918).

Kuid iga riigi õigus kasutada välissuhtluses oma keelt ei ole seotud üksnes nii-öelda praktiliste kaalutlustega, vaid rõhutab otseselt vastava riigi sümboolset kapitali (Bourdieu 1997: 50–52). „Keel on alati olnud midagi enam kui kommunikatsioonivahend: see on olnud riikliku prestiiži näitaja ja tõlgid on toonud selle prestiiži rahvusvahelisele areenile,“ rõhutatakse raamatus „Interpreters as Diplomats“ („Tõlgid diplomaatidena“, Delisle 1999: 2).

Bourdieu osutab, et just riikluse kujunemise faasis luuakse tingimused ametlikel üritustel kohustuslikule keelele (Bourdieu 1997: 45–46). Venemaaga septembris 1919 peetavate rahuläbirääkimiste ettevalmistuste ja 1919–1920 toimunud Tartu rahu läbirääkimiste protokollidest on näha, kui oluliseks pidas äsja väljakuulutatud Eesti Vabariik eesti keelt, s.t riigikeelt. Eesti keel oli riigikeelena sätestatud juunis 1919 Asutava Kogu poolt vastu võetud dokumendis „Eesti Vabariigi valitsemise ajutine kord“. Selle põhimõtte fikseeris esimene põhiseadus aastal 1920. Eesti Vabariigi ja Nõukogude Vene Rahukonverentsi esimese istungi Pihkva protokollist loeme:

Peale Eesti delegatsiooni juhataja kõne Eesti keeles ja tema teadaannet, et see kõne antakse Vene delegatsioonile venekeelses tõlkes, teatab seltsimees Krassin, et Vene delegatsioon jätab endale õiguse, peale selle kui ta on kätte saanud Eesti delegatsiooni juhataja kõne teksti, teha vastavad märkused. (ERA 957-10-23, l. 10.)

Protokollis on kirjas, et Vene delegatsiooni volituste tunnistusi vastu võttes ütles Eesti delegatsiooni juhataja Ado Birk:

Mul on au ette panna meie volitused, kusjuures enne Eesti keeles, siinsamas ka prantsusekeelne tekst. Meie volikirja venekeelset tõlget meil teile edasiandmiseks kirjalikult ei ole. Loeb volituse ette enne Eesti, siis Vene keeles. (Samas, l. 11.)

Protokollist leiab veel mitmeid näiteid, millega rõhutatakse riigikeele kasutamist. Delegatsioonide esimesel kohtumisel teatab Birk: „Kõige pealt lubage siin lahendada üht formaalset eelküsimumst: meie paneme ette kirjutada protokolli meie riigi keeles, s.o. et protokolli kirjutatakse kahes keeles“ (samas, l. 12). Oma keele kasutamist Eesti ja Vene delegatsioonide kohtumisel Pihkvas septembris 1919 võiks seostada sümboolse kapitaliga Bourdieu määratluses. See oli otseselt ja selgelt seotud riigi prestiižiga. Eesti keele kasutamine läbirääkimiste alustamisel Venemaaga oli riigi sümboolse kapitali kasvule suunatud

selge sõnum. Äsja iseseisvunud Eesti riigi sümboolse kapitali kasv oli saavutatav samm-sammult ja seda mitte alati sõbralikus keskkonnas. Esimestel Eesti esindajatel ei olnud lihtne, sest sageli öeldi, et „need on tundmatud mehed tundmatult maalt“ (Arumäe, Arumäe 1993: 43, Pusta 2010: 142).

Veel ühe näite sümboolse kapitali ja sellega seostuva prestiiži kasutamisest võiks tuua Venemaaga peetava Tartu rahukonverentsi avamiselt 5. detsembril 1919. Eesti delegatsiooni juhina pidas Jaan Poska eestikeelse avakõne (ERA 957-10-12, l. 1) ja delegatsiooni sekretär William Tomingas tõlkis selle vene keelde (Tomingas 2010: 181). Poska ise valdas vene keelt vabalt: see oli ka kodune suhtluskeel rootslannast abikaasaga, kuna vene keel oli ainus ühine keel, mida mõlemad abikaasad rääkisid (Laaman 1998: 184). Võib järeldada, et Poska otsus pidada avakõne eesti keeles rõhutas Eesti riigi sümboolset kapitali. 20. sajandi alguses kõnelesid haritud eestlased vabalt kolme kohalikku (eesti, saksa ja vene) keelt. Ülikooliharidust anti varem saksa keeles, sajandivahetusel vene keeles ja alles 1919. aasta detsembrist eesti keeles. Seega oleks vene keele kasutamine eelpool toodud olukorras olnud üsna enesestmõistetav. Järelikult oli eesti keele kui Eesti Vabariigi riigikeele kasutamine Eesti–Vene suhete sisseseadmisel märkimisväärne panus sümboolsesse kapitali. See on varaseim tõlgi kasutamise juhtum, mis autor materjali analüüsimisel tuvastas, kus on ära toodud ka tõlgi nimi.

Esimeses pressiteates „Tartu rahukonverentsi informatsioonid ajakirjandusele Eesti Vabariigi ning Vene Nõukogude Rahusaatkondade koosolekute kohta“ 5. detsembril 1919. aastal on peetud vajalikuks välja tuua, et „koosoleku avas Eesti Saatkonna esimees Jaan Poska kell 10.35 hommikul oma eestikeelses kõnes järgmist tähendades“ (ERA 957-10-12, l. 1). Järgneb lühike kõne sisu tutvustus ja siis: „Sellele vastas Leonid Krassin Vene keeles järgmiselt [---]“ (samas).

Riigi diplomaatilist suhtlust kujundades võeti kasutusele ka rahvusvaheline diplomaatiline protokoll. Kirjeldades esimest Eesti riigivanema ametlikku külaskäiku välisriiki (Soome) 1922. aastal, rõhutatakse, et „mõlemad riigipead pidasid vastastikused kõned muidugi omas keeles“ (Kirotar 2008b: 1836). Diplomaadi ja välisministeeriumi protokollülema Elmar Kirotari päevikusissekanne 1938. aastal saadik August Reile Moskvasse kirjutatud kirja kohta – „esmakordselt meie ajaloos [koostasime] eestikeelse volikirja, samuti Traksmaa ärakutsekirja, – kuna ka Nõuk[ogude] volikirjad meile on venekeeles“ (Kirotar 2008a: 226) – on samuti tõlgendatav kui viide riigikeele, seekord küll kirjaliku tõlke kasutamisest tulenevale sümboolsele kapitalile.

Läti presidendi Jānis Čakste Eesti-visititi ettevalmistav diplomaatiline kirjavahetus aastast 1925 peegeldab autori arvates samuti sümboolse kapitali tähtsust. Eesti saadik Lätis Julius Seljamaa kirjutab välisministeeriumile: „Oleks soovitav, et kõned saaksid peetud Riigivanema poolt Eesti ja Läti presidendi poolt Läti keeles ja selle järele kõned Prantsuse keelde ümber tõlgitud“ (ERA 957-7-88). Samal ajal külastas Eestit ka Rahvasteliidu peasekretär Sir Eric Drummond. 24. veebruaril 1925. aastal antud üldistes korraldustes pidulikuks aktuseks

Estonias on kirjas „Läti presidendi vastus (ühes tõlkega) [---] Sir Eric Drummondi vastus (ühes tõlkega), Dr. Mõtuse kõne (Eesti ja Läti keeles).“ (Samas.) Teiste kõnelejate puhul keelt ega tõlget ei märgita. Päevakavad on arhiivis nii eesti, prantsuse kui inglise keeles. Ajalehes Vaba Maa on aga tõlkimist detailselt kirjeldatud:

Eestlaste kõned on seni Eesti keeli peetud ja neid tarbe korral kas Eesti või Prantsuse keelde tõlgitud, nagu president Tshakste kõne, mis peetud Läti keeli, tõlgiti Eesti keelde. Sir Eric Drummond peab oma vastukõne Inglise keeli. Soome saadik Dr. R. Holsti kannab Eesti keeli ette ilusa pühenduse [---]. Kõnede rea lõpetab „Estonia“ seltsi nimel Dr. Mõttus temperamentlise tervitusega Eesti, Läti ja Prantsuse keeles. (Iseseiswuse 1925.)

Sealjuures täpsustatakse, et Läti presidendi poole pöördus ta eesti ja läti keeles ning Sir Drummondi poole eesti ja prantsuse keeles. Riigikogu küllastades kõneles president Čakste läti keeles, kõne tõlgiti prantsuse keelde (Eesti parlament 1925).

Soome presidendi Lauri Relanderi külaskäigu auks 22. mail 1925. aastal korraldatud kontsertaktuse kirjelduses on vaid Maakondade Liidu esimehe kõne puhul märgitud, et see peetakse soome keeles (ERA 957-7-63). Teiste kõnelejate juures viide keelele puudub. Küll on aga säilinud masinakirjas eestikeelsed koopiad riigivanema ja presidendi kõnedest, kuid aktusel tegelikult kasutatud keele kohta siit midagi järeldada ei saa.

Valmistudes Rootsi kuninga Gustav V võõrustamiseks 27.–28. juunil 1929. aastal, teatatakse saadikule Stockholmis: „Nagu teile suusõnal teatatud, ootab Riigivanem kuninga vastukõnet rootsi keeles“ (ERA 957-7-129). Arhiivis on külaskäigu eesti- ja prantsuskeelne kava, samuti riigikogu esimehe kõne prantsuskeelne tekst ilupaberil, nurgal märkus *Traduction* (tõlge). Võib oletada, et kõne peeti riigikogu saalis eesti keeles ja selle tõlge jagati kuulajatele trükituna kätte.

Tõlgid

Välisministeerium loeb oma algusajaks 1918. aasta 14. novembrit. Esialgu töötas seal ainult kolm ametnikku, kellest kaks olid tõlgid: inglise keele tõlk Alice Erjapea ja asjaajaja ning prantsuse keele tõlk Helene Müllerstein. Kolmas ametnik oli peasekretär Ferdinand Kull. Lisaks töötasid veel kojamees, koristaja ja käskjalg. (Mulla jt 2006: 8.)

Eesti välisteenistuse biograafilises leksikonis toodud välisministeeriumi ja välisesinduste ametnike nimekirjast 1918–1940 selgub, et 34 ametnikust kaheteistkümne ametinimetuse oli tõlk ja ülejäänutel tõlk-korrespondent (12), tõlk-ametnik (6), tõlk-masinakirjutaja (2), tõlk-sekretär (1) ning tõlk-asjaajaja (1). Kuue tõlgi puhul oli ära märgitud ka keel: kolm olid inglise ja kaks prantsuse keele tõlgid ning aastal 1919 oli üks inimene töötanud kahe keele tõlgina – soome ja rootsi keelega. Ülejäänud juhtudel võiks tõlgi töökeele hüpoteetiliselt tuletada töökohaks olnud saatkonna asukohariigi alusel. Tõlkija ametinimetust ei ole kasutatud kordagi. (Samas, 176 jj.)

Analüüsitud 41 mälestusraamatust sisaldasid viiteid võõrkeeltele 18, tõlgiks olemisele 9 ja tõlkimisele 7. Mitme diplomaadi jaoks oli tõlkimine harv kogemus (Mamers 1957: 39, Piip 1966: 143). Ka saatkonna autojuhil on olnud võimalus tõlkida (Porosaar 1991: 35). Kolm – Kirotar, Pusta, Tomingas – mainisid tõlkimist või tõlgiks olemist sagedamini, tõlkides sihtkeelena prantsuse, inglise, soome ja eesti keelde (Kirotar 2007, 2008a, 2008b, Pusta 2010, Tomingas 2010). Kõrgetest Eesti ametikandjatest mainitakse seoses tõlkimisega sagedamini nelja: Eesti delegatsiooni juhti rahuläbirääkimistel Nõukogude Venemaaga Jaan Poskat (Laaman 1998: 75, Tomingas 2010: 129, 143, 154, 181, 189), Eesti Vabariigi presidenti Konstantin Pätsi (Kirotar 2008a: 1834, 1836), kaitsejõudude ülemjuhatajat kindral Johan Laidoneri (samas, 1840–1841, Kirotar 2008b: 215, Tamman 2011: 152) ja välisdelegatsiooni juhti ning hilisemat peaministrit Jaan Tõnissoni (Tomingas 2010: 122, 165). Nende puhul olid sihtkeelteks vene (Poska), rootsi (Päts), soome (Päts) ja inglise (Laidoner, Tõnisson, Poska) keel, kusjuures nii mõndagi mainitud keeltest valdasid nad vabalt. Kõik olid Eesti riigis kõrgetel ametikohtadel, juhtisid olulisi ajaloolisi diplomaatilisi kohtumisi või osalesid neil. Riigivanem, hilisem president Päts oli suur fennofiil. 1936. aastal väisas Eestit Soome president P. E. Svinhufvud ja tema soomekeelset vestlust Vaivara rahvamaja juurde presidente tervitama tulnud rahvaga tõlkiski eesti keelde riigivanem isiklikult (Soome president 1936).

Kindral Laidoneri kohta ütleb talle tõlgiks olnud Kirotar:

Neil külastusil rääkis Laidoner parema meelega prantsuse keelt, kuid ta sai ka inglise keelega hakkama. Aga tema sooviks oli läbirääkimistel, et temal oleks mõtlemise aega, kõnelda eesti keelt, kuna mina tõlgiksin tema sõnad inglise keelde. See oli ainult selleks, et tema saaks natuke järele mõelda, mida järgmiseks tuleb ütelda. (Kirotar 2008a: 1841.)

Selline praktika on diplomaatilises suhtluses kasutusel tänapäevani. Kirotar jätkab: „Samuti ütles ta oma sõnad kohtumisel Churchilliga alguses eesti keeles, mis ma inglise keelde tõlkisin. Seejärel läksid nii Churchill kui Laidoner mõlemad üle prantsuse keelele.“ (Samas.)

Kuid ega tõlgi roll diplomaadile alati meelt mööda ei olnud. 1930. aasta sügisel osales välisminister Jaan Lattik Rahvaste Liidu täiskogul Genfis ja Kirotar meenutab, et minister „ei saanud millestki juba keele oskamatusest aru ja ainult segas minulegi komisjoni tööd jälgimist, sest vaene sekretär pidi ju ohver olema, kes ministri-härrat aitab“ (Kirotar 2007: 2056). Kirotar ja Tomingas mainivadki tõlkimist kõige rohkem, kuid nagu eelnevast näitest ilmneb, ollakse enamasti kriitiline: kritiseeritakse puudulikku keeleoskust (Tomingas 2010: 14, 107, 123), vanamoelist keelt (samas, 181) ega unustata lisamata, kui keelt üldse ei osatud (samas, 129) ning rõhutatakse korduvalt oma head keeleoskust (samas, 71, 114–115, 150, 153). Diplomaat Pusta juhib tähelepanu ka Tõnissoni heale saksa keele oskusele (Pusta 2010: 114), on pisut kriitiline oma nõrga inglise keele osas (samas, 140, 393) ning algusaas-

tatel ka prantsuse keele oskuse osas (samas, 112), ei jäta mainimata oma täielikku vene keele valdamist, vihjega Lermontovi ja Puškini keelele (samas, 270), korralikku poola keelt (samas, 272), kolme kuuga rootsi keele omandamist (samas, 282) ja hispaania keele õpinguid (samas, 247). Kindral Laidoneri prantsuse keele oskust kritiseerib Gertrude Bell, kes puutus kindraliga kokku Rahvaste Liidu Mosuli komisjonis 1925. aastal (Bell 1925). Kuid mälestustest on lugeda ka, et Laidoner oskas „suurepäraselt prantsuse keelt“ ja rääkis seda „väga hästi“ (Turtola 2008: 80, 85).

Missugused tagajärjed võivad olla, kui tõlge puudub ja seda olukorda kasutatakse poliitilise suunitlusega, ilmneb intsidendist Võnnu mälestusmärgi avamisel 1924. aastal, kui Eesti ja Läti suhted ei olnud kõige paremad ning kõik kõned peeti vaid läti keeles. Võnnu lahingust räägiti kui Läti võidust. Olukorra päästis läti keelt valdav Eesti kindral Ernst Pödder, kes läti keeles vastukõneks sõna võttis ning valgustas ajaloolisi asjaolusid Eesti vaatepunktist. (Pusta 2010: 225.)

Meie diplomaadid olid kokku puutunud ka Rahvasteliidu tõlkidega, kes esindasid kujunevat konverentsitõlgi elukutset. Oskar Mamers, kes ise kõneles viit keelt (vt Mamers 1957: 26), kirjutab:

Kõige rohkem imetlesin ma [Rahvasteliidu] tõlke. Nende hulgas oli üks keskealine proua, kes võis nagu tukkudes istuda poodiumil Briand'i kahetunnise improviseeritud kõne ajal, tegemata ühtki ülestähendust, et siis üles tõusta ja kõnelda kahe tunni jooksul inglise keeles täpselt sedasama, mida Briand oli ütelnud prantsuse keeles. (Samas, 107.)

Eesti diplomaatide tegevus tõlkidena ei ole ajaloos midagi erakordset, sest diplomaaditöö, võrkeeleoskus ja tõlkimine on omavahel lahutamatu seotud. Suurepärase keeleoskusega oli näiteks diplomaat August Torma, kauane saadik Suurbritannias, sest „lisaks prantsuse, leedu ja eesti keelele oskas ta vene, saksa, inglise, taani, norra, hollandi ja itaalia keelt“ (Tamman 2011: 73). Eesti esimese põlvkonna diplomaat, kaksteist aastat Pariisis saadikuks olnud Pusta mainib kuut keelt, milles luges raamatuid: saksa, vene, prantsuse, poola, rootsi ja inglise (Pusta 2010: 290, 292). Keeleoskus on aidanud teha diplomaatiliselt karjääri, kuid vajadusel on diplomaadil, olenemata oma positsioonist, tulnud olla ka tõlgiks, sest muud lahendust lihtsalt ei olnud (Bowen 1995, Kirotar 2007: 2056). Rahvusvaheliselt võib tuua mitmeid näiteid, kus diplomaatidest on saanud tõlgid ja tõlgid on jätkanud diplomaatidena (Bowen 1995).

Välisministeeriumi ametnikest ega ka diplomaatidest tõlgid ei olnud saanud tõlkealast ettevalmistust. Pöchhackeri mõistes olid nad seega „juhutõlgid“ – parasjagu käepärast olnud rohkem või vähem kakskeelsed keeleoskajad (Pöchhacker 2006: 28).

Kokkuvõte

Diplomaatiline tõlge Eestis tõusis päevakorda koos Eesti Vabariigi sünniga 1918. aastal. Autentsed allikad võimaldasid ajaliselt jälgida ja tuvastada tõlkega seotud sündmusi, tõlgitavaid keeli, tõlke ja suhtumist neisse ning suulise tõlke arengut laiemalt kuni aastani 1940.

Välisministeerium loeb oma algusajaks 1918. aasta 14. novembrit. Esialgu töötas seal ainult kolm ametnikku, kellest kaks olid tõlgid. Aastatel 1918–1940 esines 34 välisministeeriumi ja välisesinduste ametniku ametinimetuses sõna *tõlk*, kuid mitte kordagi *tõlkija*. Neil aastatel terminoloogiliselt tõlki ja tõlkijat ei eristatud. Sõdadevahelisel perioodil ei olnud ei välisministeeriumi ametnikud ega ka diplomaatidest tõlgid saanud tõlgi professionaalset ettevalmistust.

Kahe maailmasõja vahelisel perioodil tegid diplomaatiliselt tõlget vaid tõlkivad diplomaadid (Kirotar, Tomingas, harvem Pusta). Juba riikluse kujunemise algul, 1919. aasta septembris Venemaaga peetavatel läbirääkimistel kasutati eesti keelt, s.t Eesti Vabariigi riigikeelt koos tõlkega vene keelde. Eesti keele kasutamine oli otseselt seotud noore iseseisva Eesti riigi prestiižiga ning oli riigi sümboolse kapitali kasvule suunatud sõnum. Eesti keele kasutamine diplomaatias eeldas tõlkide kasutamist kogu uuritava perioodi vältel. Artiklis seostatakse esmakordselt Eesti diplomaatiliselt tõlget riigi sümboolse kapitali loomisega. *Sümboolne kapital* on Bourdieu üks kandvaid mõisteid, selle kasutamine eesti diplomaatilise tõlke uurimisel võimaldab tõlkide tegevust mitmel moel väärtustada. Diplomaatiline tõlk pole ajalooliste sündmuste keskmes mitte passiivne kommunikatsiooni vahendaja, vaid võtab vastutuse teha ühemõtteliselt arusaadavaks esitatavaid legitimeeritud seisukohti ja tegevusi. Tõlk ja tõlkimine on olnud eesti diplomaatia lahutamatuks osaks. Diplomaatiliselt tõlkidel oli privileeg panustada sotsiaalsete agentidena oma teoga riigi sümboolsesse kapitali, ise sealjuures nähtamatuks jäädes.

Kirjandus

Alonso-Araguás, Iciar, Jesús Baigorri-Jalón 2004. Iconography of Interpreters in the Conquest of the Americas. – TTR: traduction, terminologie, rédaction, Vol. 17, No. 1, pp. 129–153. – <http://www.journals4free.com/link.jsp?l=36214726> (17.01.2015). – DOI: 10.7202/011976ar.

Arumäe, Heino, Tiit Arumäe 1993. Jaan Tõnisson Eesti välispoliitikas 1917–1920. Tallinn: Jaan Tõnissoni Instituut.

Baigorri-Jalón, Jesús 2014. Two Centuries of Diplomatic Interpreting. – UN Chronicle, Vol. LI, No 3. – <http://unchronicle.un.org/article/two-centuries-diplomatic-interpreting> (26.01.2015).

Bell, Gertrud 1925 = Letters. 25/11/1925. [Gertrud Belli kiri isale.] Newcastle University, UK. Gertrud Bell Archive – http://www.gerty.ncl.ac.uk/letter_details.php?letter_id=858 (28.08.2013).

Bourdieu, Pierre 1985. The Social Space and the Genesis of Groups. – Theory and Society, Vol. 14, No. 16, pp. 723–744. – DOI: 10.1007/bf00174048.

- Bourdieu, Pierre** 1986. The forms of capital. – John G. Richardson, Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. New York: Greenwood, pp. 241–258.
- Bourdieu, Pierre** 1992. The Logic of Practice. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre** 1997. Language and Symbolic Power. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre** 2003. Praktilised põhjused. Teeteooriast. Tlk L. Tomasberg. [Tallinn:] Tänapäev.
- Bourdieu, Pierre** 2010. The Forms of Capital (1986). – Cultural Theory: An Anthology. Eds. I. Szeman, T. Kaposy. Chichester: John Wiley & Sons, pp. 81–93.
- Bowen, Margareta** 1995. Interpreters and the Making of History. – Translators through History. Eds. J. Delisle, J. Woodsworth. Montreal: University of Ottawa / Concordia University, pp. 245–277. – DOI: 10.1075/btl.13.12bow.
- Cronin, Michael** 2003. Translation and Globalization. London–New York: Routledge. – DOI: 10.4324/9780203378816
- Crossley, Nick** 2008. Social class. – Pierre Bourdieu: Key Concepts. Ed. M. Grenfell. Stocksfield: Acumen, pp. 87–99.
- Delisle, Jean** 1999. Introduction. – Ruth A. Roland, Interpreters as diplomats. Ottawa: University of Ottawa Press, pp. 1–6.
- EE 1937 = Eesti Entsüklopeedia, VII. Tartu: Loodus, 1937.
- EKSS 2003 = Eesti keele seletav sõnaraamat, VI köide, 3. vihik. [Tallinn:] Eesti Keele Instituut, 2003. – <http://www.eki.ee/dict/ekss/> (17.01.2015).
- Eestikeelne 1937 = Kui eestikeelne jutlus oli riigivõimu mõnitamine. – Postimees, 24.02.1937.
- Eesti parlament 1925 = Eesti parlament tervitab külalisi. – Päevaleht, 25.02.1925.
- Esimesi 1933 = Esimesi Eesti diplomaate. – Päevaleht, 14.12.1933.
- Gaiba, Francesca** 1998. The Origins of Simultaneous Interpretation. The Nuremberg Trial. Ottawa: University of Ottawa Press.
- Hilgers, Mathieu, Eric Mangez** 2014. Introduction to Pierre Bourdieu's theory of social fields. – Pierre Bourdieu's Theory of Social Fields: Concepts and Applications. Eds. M. Hilgers, E. Mangez. Abingdon–New York: Routledge, pp. 1–36.
- Hinrikus, Rutt** 2010. Eesti autobiograafilise kirjutuse kujunemisest 18. sajandist Teise maailmasõjani. – Methis. *Studia Humaniora Estonica*, nr 5/6. Omaelulookirjutus eesti kultuuriloos. Koost L. Kurvet-Käosaar, lk 20–37. – DOI: 10.7592/methis.v4i5-6.
- Inghilleri, Moira** 2005. The Sociology of Bourdieu and the Construction of the 'Object' in Translation and Interpreting Studies. – The Translator, Vol. 11, No. 2, pp. 125–145. – DOI: 10.1080/13556509.2005.10799195.
- Iseseiswuse 1925 = Iseseiswuse aastapäewa pühitsemine. Pidulik kontsert-aktus „Estonias“. – Vaba Maa, 26.02.1925.
- Jaakson, Ernst** 2011. Eestile. Tallinn: Eesti Päevaleht, Akadeemia.
- Juurvee, Ivo** 2010. Järelsõna. – William Tomingas, Mälestused. Tallinn: Eesti Päevaleht, Akadeemia, lk 310–313.
- Kaus, Jan** 2009. Ilukirjandus ja elukirjandus. Eesti proosast 2008. – Vikerkaar, nr 6, lk 41–57.
- Kingisepp, Valve-Liivi, Kristel Ress, Kai Tafenau** 2010. Heinrich Gösekeni grammatika ja sõnastik 350. Tartu: Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituut.

- Kirotar, Elmar** 2007. Mis saab edasi. Päevik 1931–1940, I. – Akadeemia, nr 9, lk 2051–2080.
- Kirotar, Elmar** 2008a. Mis saab edasi. Päevik 1931–1940, V. – Akadeemia, nr 1, lk 201–232.
- Kirotar, Elmar** 2008b. Mis saab edasi. Elmar Kirotari päevik 1931–1940, XII: Lisa: Tagasivaatamisi. – Akadeemia, nr 8, lk 1829–1864.
- Kurvet-Käosaar, Leena** (koost ja toim) 2010. Methis. *Studia Humaniora Estonica*, nr 5/6. Omaelulookirjutus eesti kultuuriloos. – DOI: 10.7592/methis.v4i5-6.
- Kurvet-Käosaar, Leena, Rutt Hinrikus** 2013. Omaelulookirjutus taasiseseisvumisest nullindateni. – Methis. *Studia Humaniora Estonica*. Nullindate erinumber. Koost ja toim P. Viires, P. Kruus, nr 11, lk 97–115. – DOI: 10.7592/methis.v8i11.
- Laaman, Eduard** 1998. Jaan Poska. Eesti riigitegelase elukäik. Kolmas, täiendatud ja parandatud trükk. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts.
- Laaman, Eduard** 2004. Meie vastus: Eduard Laamani päevik 1922–1940. – Akadeemia, nr 4, lk 887–919.
- Mamers, Oskar** 1957. Kahe sõja vahel. Stockholm: EMP.
- Maton, Karl** 2008. Habitus. – Pierre Bourdieu: Key Concepts. Ed. M. Grenfell. Stocksfield: Acumen, pp. 49–65.
- Medijainen, Eero** 1997. Saadiku saatus. Välisministeerium ja saatkonnad 1918–1940. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Meylaerts, Reine** 2005. Sociology and Interculturality. – The Translator, Vol. 11, No. 2, pp. 277–283. – DOI: 10.1080/13556509.2005.10799202.
- Moor, Robert** 2008. Capital. – Pierre Bourdieu: Key Concepts. Ed. M. Grenfell. Stocksfield: Acumen, pp. 101–117.
- Mulla, Triin, Peep Pillak, Jüri Trei, Heini Vilbiks** (toim) 2006. Eesti välisestus: bibliograafiline leksikon 1918–1991. Tallinn: Välisministeerium.
- Piip, Ants** 1966. Tormine aasta: ülevaade Eesti välispoliitika esiajast 1917–1918. aastal dokumentides ja mälestusis. Stockholm: Vaba Eesti.
- Porosaar, Voldemar** 1991. Saatkonna autojuhi saladus. – Kirjutamata memuaare 6: katkendeid kaasaegsete elukroonikast helilindilt kogunud ja paberile pannud Lembit Lauri. Tallinn: Perioodika, lk 27–38.
- Pusta, Kaarel Robert** 2000. Kontrastide aastasada. Tartu: Ilmamaa.
- Pusta, Kaarel Robert** 2010. Kehra metsast maailma. Saadiku päevik. Kirjad kinnisest majast. Tallinn: Eesti Päevaleht, Akadeemia.
- Pöschhacker, Franz** 2006. Introducing Interpreting Studies. London–New York: Routledge.
- Pöschhacker, Franz** 2011. Conference interpreting. – The Oxford Handbook of Translation Studies. Eds. K. Malmkjær, K. Windle. New York: Oxford University Press, pp. 307–324.
- Raidna-Frisch, Eldor** 1989. Mälestuskilde teenistusest Eesti Vabariigi välisministeeriumis. – Verbum habet sakala: korporatsioon Sakala koguteos. Tegevtoim E. Mägi. Toronto: Estoprint, lk 246–274.
- Rei, August** 2010. Mälestusi tormiselt teelt. Tallinn: Eesti Päevaleht, Akadeemia.
- Roland, Ruth A.** 1999. Interpreters as Diplomats. Ottawa: University of Ottawa Press. [First published 1982 under title „Translating World Affairs“, Jefferson, NC, McFarland & Co.]

Saar, Johannes 2003. Järelsõna. – Pierre Bourdieu, *Praktilised põhjused. Teoteooriast*. [Tallinn:] Tänapäev, lk 281–298.

Saareste, Andrus 1958. Eesti keele mõisteline sõnaraamat, 1. Stockholm: Vaba Eesti.

Satow, Ernest 2011 [1917]. *A Guide to Diplomatic Practice, Volume 1*. New York: Cambridge University Press.

Soome president 1936 = Soome president kõikide sõber. – *Postimees*, 3.08.1936.

Takeda, Kayoko 2007. *Sociopolitical Aspects of Interpreting at the International Military Tribunal for the Far East (1946–1948)*. – <http://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/8769/Thesis.pdf?sequence=1> (15.01.2015).

Tamman, Tiina 2011. August Torma – sõdur, saadik, salaagent. Tallinn: Argo.

Thompson, John B. 1997. Editor's introduction. – Pierre Bourdieu, *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press, pp. 1–31.

Thomson, Patricia 2008. Field. – Pierre Bourdieu: *Key Concepts*. Ed. M. Grenfell. Stocksfield: Acumen, pp. 67–81.

Tomingas, William 2010. Mälestused. Tallinn: Eesti Päevaleht, Akadeemia.

Tonts, Ülo 2008. Memuaristika. – Eesti kirjandus paguluses XX sajandil. (*Collegium litterarum* 9). Toim P. Kruuspere. Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, lk 257–312.

Turtola, Martti 2008. Kindral Johan Laidoner ja Eesti vabariigi hukk 1939–1940. Tlk M. Berg. Tallinn: Tänapäev.

ÕS 1937 = Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat. III köide, Ripp–Y. Toim E. Muuk. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts 1937.

ÕS 1999 = Eesti õigekeelsussõnaraamat 1999. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

ÕS 2013 = Eesti õigekeelsussõnaraamat 2013. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. – <http://www.eki.ee/dict/qs/> (15.02.2012).

Käsikirjalised allikad

Eesti Riigiarhiiv (ERA):

ERA 957-7-63 – Välisministeerium. Diplomaatiline protokoll. Külaskäigud, vastuvõtud, õnnitlused, kaastunde- ja tänuavaldused. Peokutsed, programmid ja menüüd välisriikide esindajate külaskäigu puhul Eestisse ja Eesti Vabariigi riigivanema külaskäigu puhul välismaale (16.10.1923–21.05.1925).

ERA 957-7-88 – Välisministeerium. Diplomaatiline protokoll. Külaskäigud, vastuvõtud, õnnitlused, kaastunde- ja tänuavaldused. Telegrammid ja kirjavahetus Eesti välisesinduste, Rahvasteliidu, riigisekretäri ja Tallinna linnapea ja teiste kohalike asutustega Läti presidendi ja Rahvasteliidu peasekretäri sir Eric Drumond'i külaskäigu asjus. Vastuvõttudel peetud kõnede tekstid.

ERA 957-7-129 – Välisministeerium. Diplomaatiline protokoll. Külaskäigud, vastuvõtud, õnnitlused, kaastunde- ja tänuavaldused. Kõnede tekstid, vastuvõtukavad, korraldused ja kirjavahetus Eesti saatkonnaga Stokholmis ja asutustega Rootsi kuninga külaskäigu puhul Eestisse (05.11.1928–22.06.1929).

ERA 957-10-12 – Välisministeerium. Tartu rahukonverents. Kirjavahetus, delegaatide nimekirjad ja tunnistused. Tartu rahukonverentsi informatsioonid ajakirjandusele Eesti ja Nõukogude Vene rahusaatkondade koosolekute kohta (05.12.1919–19.01.1920).

ERA 957-10-23 – Välisministeerium. Tartu rahukonverents. Istungite protokollid. Eesti Vabariigi ja Nõukogude Vene rahukonverentsi esimese istungi (Pihkvas) protokoll (11.09.1919–03.12.1919).

ERA 1619-1-3 – Välisdelegatsioon. Välisdelegatsiooni koosolekute protokollide ära kirjad (26.01.1919–09.07.1919).

ERA 1621-1-127 – Eduard Virgo isikufond. Londoni Eesti saatkonna protokollide ära kirjad.

Karin Sibul – konverentsitõlk ja diplomaatiline tõlk, Tartu Ülikooli germaani, romaani ja slaavi filoloogia instituudi doktorant. Lugenud loenguid diplomaatilisest tõlkest ja konverentsitõlke ajaloost Tartu Ülikoolis ja Tallinna Ülikoolis.

E-post: sibulkarin[at]gmail.com

Oral Interpreting in the Diplomatic Communication of the Estonian Republic 1918-1940

Karin Sibul

Keywords: interpreting, diplomats, Pierre Bourdieu, symbolic capital, Republic of Estonia

Diplomatic interpreting in Estonia emerged concurrently with the proclamation of independence of the Republic of Estonia. The author of this article examined authentic material in relevant Estonian archives, museums, including newspaper articles, and memoirs, enabling her to follow the timeline of this evolution of interpreting from 1918 to 1940, as well as to locate events, languages interpreted, and attitudes vis-à-vis interpreters.

Between the two World Wars, diplomatic interpreting in Estonia was carried out by diplomats themselves, acting as interpreters. As early as September 1919, in preparation for the beginning of the Tartu Peace negotiations with Russia, the state language of the Republic of Estonia (Estonian) was used together with interpreters. French sociologist Pierre Bourdieu has argued that the state can „reap symbolic benefits“ by speaking „with distinction and thereby distinguish[ing itself] from all those who are less well endowed with linguistic capital“ (Bourdieu 1997: 21). The use of Estonian was directly linked to the prestige of the state language and to sending a message that contributed explicitly to the growth of the state’s symbolic capital. It also presupposed the subsequent use of interpreters throughout the period under review.

The Foreign Ministry was established on 14 November 1918. Of the first three officials, two were designated as interpreters (*tõlk*). From 1918 to 1940, the Foreign Ministry and legations had 34 officials on the staff list whose job description included the word *tõlk* (interpreter). No job description mentions the word *tõlkija* (translator), as no terminological difference was made between *tõlk* and *tõlkija*. In the inter-war period neither the ministerial officials nor diplomats had had any professional interpreter training.

To the author’s knowledge, this article is the first to associate diplomatic interpreting in Estonia with the creation of symbolic capital for the state. Symbolic capital is one of the key concepts Bourdieu introduced. By applying this concept to research on diplomatic interpreting in Estonia, we can identify a new aspect of the value of interpreters. Bourdieu stresses that political acts may enhance the symbolic capital of a state „with only their faces, their names and their honor“ (Bourdieu 1992: 119). A diplomatic interpreter is at the centre of historic events not as a passive mediator but as an active agent with a responsibility to communicate legitimate views and actions unambiguously. Diplomatic interpreters, in the sense meant by Bourdieu, enjoyed a privilege, because their acts contributed to symbolic capital and because of their association with those who laid the foundation for Estonia’s symbolic capital.

Karin Sibul – conference and diplomatic interpreter and a postgraduate student at Tartu University in Estonia. She teaches a course on diplomatic interpreting and the history of interpreting at Tartu University and Tallinn City University, Estonia.

E-mail: sibulkarin[at]gmail.com